

Arhiva i ljudska prava u Hrvatskoj

ŽIVANA HEDBELI, Ph.D. Doc.

znanstveni suradnik, viši arhivist, C. Zuzorić 43, 10000 Zagreb, Hrvatska
e-mail: zivana.hedbeli@gmail.com

Archives and Human Rights in Croatia

ABSTRACT

This paper gives, by usual descriptive method, basic data on the most significant non-governmental organizations during 1990's in Croatia: Amnesty International Croatia, Antiwar Campaign Croatia, ARKzin, Attack! – Autonomous Culture Factory, B.a.b.e (Be active, Be emancipated), Center for Peace, Nonviolence and Human Rights Osijek, Center for Peace Studies, Center for Women War Victims Zagreb, Center for Women Studies, DOS – Dalmatian Solidarity Committee, Civic Committee for Human Rights, Croatian Helsinki Committee, Unija 47 - Group for Conscientious Objection, Zamir, Green Action, Žena infoteka (Women Information Documentation Center) which have reacted to flagrant human rights violations and systematically promoted human rights. War and crisis highlight role of archives in society: who should archives serve – state/ authority or society as a whole? State and archival profession should demonstrate maturity and integrity in order to protect non-governmental records. Adequate protection methodology is yet to be created. During the 1990's Croatian state archives failed to recognize non-governmental organizations as creator of records important for Croatia. Next generation are deprived from valuable part of their own heritage that will unavoidably lead to more or less biased presentations of history.

Key words: Croatia, human rights, archives, non-governmental organization

Archivi e diritti umani in Croazia

SINTESI

Quest'articolo fornisce, col solito metodo descrittivo, dati di base sulle organizzazioni non governative più significative degli anni '90 in Croazia: Amnesty International Croazia, Croazia campagna contro la guerra, ARKzin, attacco! - Fabbrica di cultura autonomo, B.a.b.e (essere attivi, essere emancipati), Centro per la pace, nonviolenza e diritti umani Osijek, Centro di studi sulla pace, Centro per donne vittime della guerra di Zagabria, Centro per gli studi sulle donne, DOS - comitato di solidarietà della Dalmazia, Comitato civico per i diritti umani, Comitato di Helsinki croato, Unija 47 - gruppo per l'obiezione di coscienza, Zamir, Azione Green, Žena infoteka (Centro di informazione e documentazione sulle donne), che hanno reagito alle flagranti violazioni dei diritti umani ed hanno sistematicamente promosso i diritti umani. Guerra e crisi evidenziano il ruolo degli archivi nella società: chi dovrebbe servire gli archivi - / l'autorità dello Stato o la società nel suo complesso? Stato e professione archivistica dovrebbe dimostrare maturità ed integrità al fine di proteggere i documenti non governativi. Una metodologia per un'adeguata protezione è ancora da creare. Negli anni novanta gli Archivi di Stato croati non sono riusciti a riconoscere le organizzazioni non governative come creatori di documenti importanti per la Croazia. Le prossime generazioni sono così private di parte preziosa del loro patrimonio che porterà inevitabilmente a presentazioni più o meno parziali della storia.

Parole chiave: Croazia, diritti umani, archivi, organizzazioni non governative

Arhivi in človekove pravice na Hrvaškem

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku na osnovi opisne metode podaja osnovne podatke o najpomembnejših nevladnih organizacijah na Hrvaškem tekom 1990-ih in sicer, Amnesty International za Hrvaško, Protivojna kampanja (*Antiratna kampanja*), ARKzin, Attack - Avtonomna tovarna kulture (*Attack! – Avtonomna tvornica kulture*), B.a.b.e, Center za mir, nenasilje in človekove pravice Osijek, Center za mirovne študije, Center za ženske, žrtve vojne, Center za ženske študije, DOS – Dalmatinski odbor Solidarnosti, Civilni odbor za človekove pravice, Hrvaški helsinški odbor za človekove pravice, *Union 47*, *Zamir*, Zelena akcija in *Ženska infoteka*,

ki so delovale na sistematičnem spodbujanju človekovih pravic in so se odzivale na njihove očitne kršitve. Vojnih in krizne situacij so v ospredju postavile vprašanje arhivov: ali le-ti služijo državnim oblastem ali družbi na splošno? Država in arhivi bi morali pokazati določeno mero zrelosti in integritete, da bi se zaščitilo tudi gradivo nevladnih in ne javnih organizacij. Ustrezno metodologijo zaščite je potrebno še najti. Hrvaški državni arhivi v devetdesetih letih niso priznali nevladnih organizacij kot ustvarjalce za Hrvaško pomembnega arhivskega gradiva. Naslednje generacije bodo tako prikrajšane za dragocen del njihove lastne dediščine, kar neizogibno vodi v bolj ali manj pristranski prikaz zgodovine.

Ključne besede: Hrvaška, človekove pravice, arhiv, nevladna organizacija

Arhivi i ljudska prava u Hrvatskoj

APSTRAKT

U radu su, deskriptivnom metodom, dani osnovni podaci o najznačajnijim nevladinim organizacijama u Hrvatskoj tijekom 1990-ih: Amnesty International Hrvatske, Antiratna kampanja, ARKzin, Attack! – Autonomna tvornica kulture, B.a.b.e., Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Centar za mirovne studije, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, DOS – Dalmatinski odbor solidarnosti, Građanski odbor za ljudska prava, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Unija 47, Zamir, Zelena akcija, Ženska infoteka, koje su radile na sustavnom promicanju i reagirale na njihova flagrantna kršenja. Rat i krizne situacije u prvi plan dovode pitanje uloge arhiva: služe li arhivi državnim vlasti ili društvu u cjelini? Država i struka trebaju pokazati zrelost i integritet kako bi se zaštitilo i ne-državno gradivo. Adekvatnu metodologiju zaštite tek treba pronaći. Hrvatski državni arhivi u 1990-ima nisu prepoznali nevladine organizacije kao stvaratelje gradiva važnog za Hrvatsku. Naredne su generacije uskraćene za vrijedan dio vlastite baštine što neminovno dovodi do više ili manje neobjektivnih prikaza povijesti.

Ključne riječi: Hrvatska, ljudska prava, arhiv, nevladina organizacija

20. stoljeće obilježila su dva velika, svjetska rata: „Ono što nije uspjelo postići „mimo doba“, kako su generacije iz 1914. zvale razdoblje prije „Velikoga rata“, učinio je baš rat; sudbina velikoga dijela čovječanstva našla se u sinkronicitetu bez ikakva povijesnoga presedana, unatoč i dalje postojećim enormnim ekonomijskim, socijalnim, političkim, zemljopisnim i ostalim razlikama“ (Puhovski, 2014).

Svaki rat dovodi, ili to nastoji, do prekranje političke karte, promjena režima, osoba na vlasti. S I. svjetskim ratom nestale su Austro-Ugarska Monarhija, carska Rusija i Otomansko carstvo. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) stvorene su nakon svjetskih ratova. Republika Hrvatska (RH) osamostalila se tijekom Domovinskog rata.

Posljedice II. svjetskog rata prate nas do danas: razaranja bez presedana u ljudskoj povijesti, ogromni ljudski gubici, raseljavanje, Holokaust, uništena kulturna dobra, nuklearno oružje. Istovremeno su ratne, vojne potrebe dovele do, među inim, prvih računala, napretka medicine, povećanog zapošljavanja žena i njihovih prava. Jedna od posljedica rata je afirmacija poštivanja ljudskih prava, čiji su temelji u aktima iz 17. i 18. stoljeća, poput francuske Deklaracije o pravima čovjeka i građanina ili Američke povelje prava. 10. prosinca 1948. g. usvojena je i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda Opća deklaracija o ljudskim pravima. Deklaracija navodi kako je „nepoštivanje i zanemarivanje ljudskih prava rezultiralo barbarskim postupcima koji vrijeđaju savjest čovječanstva“ i proglašava najvećom težnjom svih ljudi „izgradnja svijeta u kojemu će ljudska bića uživati slobodu govora i uvjerenja te biti pošteđena straha i neimaštine“, kao i da je „ljudska prava prijeko potrebno zaštititi vladavinom prava, kako čovjek ne bi morao pribjeći, kao krajnjem sredstvu, pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja“. Temeljno ljudsko pravo je pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost. Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svijesću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva. Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u Deklaraciji bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.

Svaka država, članica UN-a, samim članstvom u UN-u obvezuje se poštivati Opću deklaraciju o ljudskim pravima. Članica UN-a bila je bivša Jugoslavija, članica UN-a je današnja RH. Rat čije

posljedice Hrvatska danas najviše osjeća je Domovinski rat. Najkraće rečeno Domovinski rat je „bio obrambeno-osloboditeljski (oslobodilački) rat za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga - ekstremista u Hrvatskoj, Bosne i Hercegovine (posebice Republike Srpske), Jugoslavenske narodne armije (JNA), te Srbije i Crne Gore. Domovinskomu ratu prethodila je pobuna dijela srpskoga pučanstva u Hrvatskoj, koja je izbila u kolovozu 1990. Na strategijskoj razini Domovinski rat sastoji se od tri etape. U prvoj etapi, do siječnja 1992., izvršena je vojna agresija na Hrvatsku, koja je bila prisiljena na obranu. Oružani sukobi počeli su izbijati u travnju 1991., uz postupno očitovanje naklonjenosti JNA srpskim pobunjenicima, a od kolovoza 1991. prerasli su u izravnu agresiju iz Srbije. U drugoj etapi, od siječnja 1992. do svibnja 1995., došlo je do zastoja u agresiji i do razmještaja mirovnih snaga UN-a duž crta prijekida vatre. Za Hrvatsku je to bila etapa diplomatskih nastojanja i pregovora te strpljivog jačanja snaga uz provedbu operacija taktičke razine u kojima su oslobođeni manji dijelovi teritorija. U trećoj etapi, u svibnju i kolovozu 1995., bile su izvedene navalne operacije u kojima je oslobođen najveći dio okupiranoga područja u Posavini i zapadnoj Slavoniji te na Banovini, Kordunu, u Lici i u sjevernoj Dalmaciji. Preostalo okupirano područje u hrvatskom Podunavlju reintegrirano je uz pomoć prijelazne međunarodne uprave (1996.-1998.)“ (internet 1).

Budući ljudska vrsta još nije izumila rat bez ubijanja vlastitih pripadnika, i u Domovinskom ratu je, jednako kao u svakom ratu, po samoj prirodi stvari, kršeno najtemeljnije ljudsko pravo, pravo na život. Nažalost, u razdoblju od 1990. do 1998. g. kršena su i ostala ljudska prava stanovnika Hrvatske: ubijanja civila, uništen domovi, logori, mučenja, silovanja, iseljavanje Srba, problemi ne-hrvatskog stanovništva oko zadržavanja radnog mjesta i dobivanja domovnice, nasilne deložacije iz stanova koji su iz stambenog fonda JNA prešli u stambeni fond Ministarstva obrane RH, preimenovanje trgova i ulica, poput zagrebačkog Trga žrtva fašizma u Trg hrvatskih velikana ... Svatko koga zanima može i površnom on-line pretragom naći dovoljno relevantnih podataka. Primjera radi, prema popisu iz 1991. g. (Internet 2) Hrvatska je imala 4.784.265 stanovnika, od čega 3.736.356 Hrvata i, među ostalima, 581.663 Srba i 106.041 Jugoslavena. Prema popisu iz 2011. g. (Internet 3) RH ima 4.284.889 stanovnika, od toga 3.874.321 Hrvata, Srba 186.633, a Jugoslavena kao kategorije u popisu nema. Situaciji nisu poboljšale izjave tadašnjeg predsjednika RH, dr. Franje Tuđmana, poput: “Sretan sam da mi žena nije Židovka ni Srkinja” (Internet 4).

Flagrantna kršenja ljudskih prava dovela su do reakcija dijela stanovništva i javnosti, posredno nastanka i afirmacije ne-vladinih udruga. Najznačajnije organizacije i pojedinci, akteri tadašnje civilne scene su, po mom sudu: Amnesty International Hrvatske, Antiratna kampanja, ARKzin, Attack! – Autonomna tvornica kulture, B.a.b.e., Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Centar za mirovne studije, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, DOS – Dalmatinski odbor solidarnosti, Građanski odbor za ljudska prava, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Unija 47, Zamir, Zelena akcija, Ženska infoteka, odnosno Milena Beader, Ivan Zvonimir Čičak, Srđan Dvornik, Vesna Janković, Vesna Kesić, Katarina Kruhonja, Vanja Nikolić, Zoran Oštrić, Žarko Puhovski, Zoran Pusić, Sanja Sarnavka, Tanja Tagirov, Vesna Teršelić, Toni Vidan.

Amnesty International Hrvatske (AIH) - AI je u Hrvatskoj započeo s radom 1993. g. kada je stvorena lokalna grupa AI Zagreb. 1994. g. osniva se Amnesty International Hrvatske. AIH je od svog osnivanja sudjelovao u brojnim svjetskim kampanjama globalnog AI pokreta, među kojima se mogu izdvojiti: ukidanja izvansudskih smaknuća i „prisilnih nestanaka“, poštivanja prava žena i sprečavanja nasilja nad ženama, zaštite prava izbjeglica i prognanika, zaustavljanja kršenja ljudskih prava u Indoneziji i Istočnom Timoru, Turskoj, Kini te SAD-u, uspostave stalnog međunarodnog kaznenog suda, usvajanja međunarodne deklaracije za zaštitu boraca za ljudska prava, kontroliranja trgovine oružjem, borbe protiv diskriminacije.

Antiratna kampanja (ARK) - osnovana u srpnju 1991. g. u Zagrebu. Grupa osnivača /ica sastojala se od ljudi već uključenih u razne društvene pokrete (vezano uz okoliš, ljudska prava, ženska pitanja, mir i duhovne vrijednosti). ARK izrasta u mrežu od 25 nezavisnih, nevladinih, nestranačkih i neprofitabilnih organizacija/grupa/projekata koji/e rade na zaštiti i promociji ljudskih prava, ženskih ljudskih prava, razvoju i promociji mirovne politike, prigovoru savjesti, mirovnom obrazovanju, promociji nenasilja i širenja kulture nenasilja, povratku izbjeglica i prognanika, humanitarnim radom, psihološkoj pomoći za različite ugrožene društvene skupine u Hrvatskoj. Te organizacije vrše prevenciju i suprotstavljaju se nasilju u društvu i među državama.

ARKzin - časopis, pokrenut 1991. g. kao fanzin Antiratne kampanje. Časopis, koji brzo prelazi na novinski format, odnosno postaje magazin, izlazi do 1998. godine.

Attack! – Autonomna tvornica kulture - udruženje građana/ki koje prvenstveno djeluje na nivou grada Zagreba, s određenim projektima koji se realiziraju na razini cijele Hrvatske. Bavi se poticanjem razvoja i prakticiranja alternativne kulture, mišljenja, djelovanja i izražavanja. Attack! je nestranačka, neprofitna, nevladina, volonterska udruga građana/ki koja stvara i širi kulturnu i političku alternativu te alternativnu ekonomiju, osiguravajući prostor u javnosti svima koji se žele kreativno izraziti i sudjelovati u promjenama na lokalnoj razini, koje vode slobodnom društvu. Od 1997. g. djeluje pod nazivom Autonomna tvornica kulture (Internet 5).

B.a.b.e. (Budi aktivna. Budi emancipiran) - organizacija osnovana 1994. g. sa svrhom promicanja i zaštite ženskih ljudskih prava. Strateška feministička grupa za afirmaciju i implementaciju ženskih prava. Vjeruju da je unapređenje društvenog statusa žena nemoguće sve dok ženska prava ne budu u potpunosti priznata i zaštićena. Bore se za pravo na život bez nasilja u domu i javnom životu, reproduktivna prava, jednako i cjelovito sudjelovanje u svim područjima društva, posebno na vodećim mjestima i mjestima donošenja važnih odluka. Grupa djeluje kroz nekoliko projekata: Edukacija o ženskim pravima; Kampanja o ženskim političkim pravima; Žene i mediji; Prava žena izbjeglica, migratkinja i azilatkinja; Pravna savjetodavna telefonska linija ("Legaline"); Praćenje pravne prakse i novih zakonskih prijedloga ("Monitorine"), (Internet 6, 9).

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek - udruga građana osnovana 1992. g.. Djelovanje njezinih članova i članica je usmjereno na izgradnju mira, zaštitu i promoviranje ljudskih prava i sloboda, te promicanje kreativnih metoda rješavanja sukoba na individualnoj, grupnoj i političkoj razini. Zalaže se za osviješteno uključivanje u izgradnju Evropske Unije kao mirovnog projekta i za preuzimanje odgovornosti za zajedničku sudbinu čovječanstva i planete Zemlje (Internet 7).

Centar za mirovne studije (CMS) - o potrebi osnivanja Centra za mirovne studije pričalo se još 1993. 1995. je održana MIRamiDA - Prvi trening iz izgradnje mira u post-jugoslavenskim zemljama, i počeo se koristiti naziv Centar za mirovne studije, Pakrac. 1997. g. Centar je registriran i pokrenut je Mirovni studiji u Hrvatskoj. Mirovni studiji izrasli su iz stečenih iskustava edukacije mreža ARKa, pogotovo Malog Koraka, ženskih grupa u Hrvatskoj i neposrednog rada na terenu, prvenstveno u Zapadnoj Slavoniji. CMS je udruga građana koja se zalaže za društvenu promjenu na načelima nenasilja, izgradnje mira i poštovanja ljudskih prava, povezujući obrazovanje, istraživanje, aktivizam i rad na javnim politikama. CMS djeluje putem dva komplementarna programa: Program mirovne edukacije i Program javnih politika izgradnje mira s fokusom na ljudska i manjinska prava, ljudsku sigurnost, suzbijanje diskriminacije, pravo na azil, obrazovne politike, suočavanje s prošlošću (Internet 8).

Centar za žene žrtve rata - Centar od 1992. g. organizira grupe samopomoći, individualna savjetovanja, smještaj u kući Rosa, humanitarnu pomoć i ostale vidove praktične podrške za žene izbjeglice, prognanice, povratnice i lokalne žene, kao i edukaciju s ciljem osnaživanja žena i ženskih grupa.

Centar za ženske studije - prvi neovisni i jedinstveni obrazovni centar svoje vrste u Hrvatskoj koji prilazi raznim ženskim pitanjima iz ženske perspektive. Centar su 1995. g. osnovale feministkinje i intelektualke. Ženski studiji rade po programima koji nastoje obuhvatiti ženski doprinos na raznim poljima djelovanja uključujući društvene znanosti te nude novu perspektivu tradicionalnim obrazovnim sistemima putem komunikacije i stvaralačkog učenja. Osim redovitog programa Centar organizira seminare i radionice za ženske grupe u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

DOS – Dalmatinski odbor solidarnosti - udruga za zaštitu ljudskih prava i humanitarne aktivnosti osnovana je 1992. g. u Splitu sa ciljem promicanja i zaštite ljudskih prava, građanskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom RH, humanitarnih aktivnosti i javnih kampanja koje su u funkciji ostvarivanja temeljnih ciljeva Udruge. Do 2008. aktivnosti pružanja pravne pomoći obavljale su se kroz rad DOS-ovih ureda na području Knina, Drniša, Benkovca, Gračaca, Zadra, te centralnog ureda u Splitu. Od 2009. DOS je, sukladno Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći, registriran pri Ministarstvu pravosuđa RH kao udruga ovlaštena za pružanje besplatne pravne pomoći, čime je službeno priznat kredibilitet i stručnost u području zaštite ljudskih prava (Internet 10).

Građanski odbor za ljudska prava (GOLJP) - nevladina, neprofitna organizacija koja radi na zaštiti i promociji ljudskih prava u Hrvatskoj od 1992. g. Osnovana je kao reakcija na masivna kršenja ljudskih prava koja su se dešavala u Hrvatskoj te se razvila u respektabilnu, međunarodno priznatu nevladinu organizaciju za pružanje humanitarne pomoći i zaštitu ljudskih prava. 1990. g. osnovali su Odbor za Trg žrtava fašizma, nevladinu organizaciju, aktivnu do 2001., koja je upozoravala na opasnosti ponovne pojave totalitarizma i fašizma u hrvatskom društvu te zagovarala antifašističke vrijednosti kao europsko naslijeđe. Tijekom rata GOLJP je pomogao riješiti brojne slučajeve dobivanja državljanstva i putovnica, rješavanja statusa stranaca i stjecanja radnih dozvola i slične slučajeve u kojima su građani trebali pravnu pomoć. Od 1993.-1995. GOLJP se aktivno suprotstavljao nezakonitim protjerivanjima iz stanova i kuća. Od 1994. vodi SOS liniju besplatne pravne pomoći otvorenu za svakoga kome su prekršena ljudska prava. Nakon vojne akcije «Bljesak» GOLJP je bio jedan od suosnivača Centra za zaštitu ljudskih prava u Pakracu u kojem je odvjetnik pružao besplatnu pravnu pomoć tijekom 1995. g. Nakon vojne akcije «Oluja» organizirao je prvu pravnu pomoć, a zatim i redovnu humanitarnu pomoć u sjevernom dijelu Krajine te povremeno u sjevernoj Dalmaciji. 1997. organizirao je dvije “sigurne kuće” za povratnike u sjevernu Krajinu. Od 1993. do 2000. g. GOLJP je u Hrvatskoj organizirao, kad je postojala razumna sumnja da će suđenje biti pristrano (etnička pripadnost ili politička orijentacija), nadgledanje velikog broja sudskih procesa.

Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava (HHO) - osnovan 1993., a službeno registriran 1994. g., HHO jedna je od najvećih, najstarijih i najpoznatijih nevladinih organizacija u RH. Odbor je neovisna udruga hrvatskih građana, utemeljena u cilju zaštite i promicanja ljudskih prava, kao dragovoljna, nevladina, nepolitična i neprofitna organizacija. Glavni cilj HHO je podržavati, promicati, ostvarivati i publicirati načela Završnog akta Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi (Helsinški završni dokument), potpisanog u Helsinkiju 1. kolovoza 1975. godine, te pratećih dokumenata Konferencije, ostvarivati, podržavati, promicati načela UN-a vezanih za ljudska prava, te u djelo provoditi dokumente Vijeća Europe. Djelatnost HHO-a odvija se pomaganjem hrvatskim (i stranim) građanima u ostvarivanju njihovih prava, pružanjem najrazličitijih pravnih savjeta građanima, organiziranjem posebnih tematskih skupova, objavljivanjem posebnih publikacija i izvještaja vezanih za specifične probleme ljudskih prava, terenskim istraživanjima i sakupljanjem dokumentacije o najtežim kršenjima ljudskih prava, te radom na posebnim projektima vezanim za različite aspekte zaštite ljudskih prava. Hrvatski državni arhiv je dobio od HHO-a dio gradiva. Fond sadrži izjave/priopćenja iz Ureda HHO, izvještaj o vojnoj operaciji “Oluja” i nakon nje, sjednice Predsjedništva/Izvršnog odbora, proširenog Predsjedništva, plenarnog skupa i izvještaj o kršenju ljudskih prava u RH (Internet 11).

Unija 47 - udruženje prigovarača savjesti, osnovano 1995. g. Od svog osnutka ARK neprekidno radi na promociji prava na prigovor savjesti, a kao nastavak na aktivnosti pojedinaca/ki iz udruženja građana “Svarun” (od 1986.) ARK smatra da je prigovor savjesti jedno od osnovnih ljudskih prava, i kao nenasilje, jedno od osnovnih vrijednosti za koje se zalaže. Promovirali su civilnu službu kao rad koji je od koristi društvu. Rad Grupe za prigovor savjesti (aktivna pri ARK-u od 1992.) nastavljen je kroz Uniju 47. Osnovne aktivnosti Unije 47 bile su širenje informacija o pravu na prigovor savjesti i davanje savjeta zainteresiranim osobama; zalaganje za poboljšanje zakonskih regulativa na ovom polju; pomoć i savjeti prigovaračima savjesti, kontakt i veza s nadležnim vladinim institucijama itd. Najznačajniji uspjeh Unije 47 zasigurno je utjecaj na odluku Ustavnog suda RH od ožujka 1998. g. kojom su ukinuti članak 84., stavak 2., članak 96. i članak 206. Zakona o obrani, a koji su utvrđivali rok za podnošenje zahtjeva novaka ili pričuvnika na prigovor savjesti.

Zamir - ZAMIR-ZG postoji od kraja 1992. g., kao projekt ARK-a, mreže mirovnih i ženskih organizacija, te organizacija za ljudska prava širom Hrvatske. Promovira kulturu mira, nenasilje i ljudska prava. Jedan od glavnih ciljeva Zamir mreže je povezivanje zemalja bivše Jugoslavije, tj. održanje komunikacije među nevladinim organizacijama (NVO) i pojedincima s tog područja. Kako su telefonske veze među tim zemljama bile u prekidu tijekom rata, zamir-transnacionalna mreža bila je jedna od rijetkih oblika komunikacije između NVO-a s područja bivše Jugoslavije. Ratni režimi na ovim prostorima u svrhu svog funkcioniranja pokušavali su zatvoriti i ugasiti slobodu medija i protok različitih informacija. Stoga je Zamir, kao mreža na koju su spojene mnoge nezavisne novinske agencije, funkcionirao kao vrlo važan oblik informiranja za svoje korisnike i korisnice. Preko Zamir mreže tijekom ovih godine spojene su mnoge prognaničke i izbjegličke obitelji s rodbinom u zemljama bivše Jugoslavije i u svijetu. Zamir je bio jedan od rijetkih mogućnosti ljudima iz Sarajeva i Zenice za kontakt s ostatkom svijeta. Nakon akcija hrvatske vojske i policije u Zapadnoj Slavoniji i području bivše

Krajine, udruženja i grupe za ljudska prava u Hrvatskoj i Srbiji pružale su pomoć ljudima da pronađu informacije o svojim obiteljima i rodbini koje su odbjele ili ostale na području Hrvatske, te se u tu svrhu koristile Zamirom kao vrlo pouzdanim oblikom komunikacije. Zamir funkcionira kao prostor za slobodnu razmjenu ideja i informacija i kao takav je vrlo važan generator novih ideja i inicijativa u zemlji. Zamir je korisnicima/korisnicama omogućio priključivanje na internet. Zamir-ZG pruža potpunu uslugu u smislu instaliranja komunikacijskih programa, edukacija, kreiranja WEB stranica te telefonsku i tehničku podršku (Internet 13).

Zelena akcija (ZA) - nevladino, nestranačko, neprofitno i dobrovoljno udruženje građana za zaštitu okoliša, osnovano 1990. g., sa sjedištem u Zagrebu. ZA je aktivno uključena u problematiku zaštite okoliša na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini. Djelovanje ZA zasniva se na radu volontera koje podržava mali profesionalni tim. Cilj djelovanja ZA je zaštita okoliša i prirode, te promicanje održivog razvoja. Najveća pažnja pridaje se aktivnostima usmjerenim na poticanje sudjelovanja javnosti u donošenju odluka o okolišu i na poboljšanje kvalitete života u Hrvatskoj. ZA nije povezana niti s jednom političkom strankom (Internet 14).

Ženska infoteka - ženski informacijsko dokumentacijski centar – osnovan u Zagrebu 1992., kao prvi centar takve vrste u Hrvatskoj i istočnoj Europi. Njezine su glavne djelatnosti: sakupljanje i diseminacija podataka i informacija, izdavaštvo (knjige i časopis "Kruh i ruže"), edukacijske djelatnosti, knjižnica za javnost, organiziranje seminara i konferencija.

Dio javnosti nije dobrohotno gledao na djelatnost nevladinih udruga. Štoviše, sam je predsjednik Tuđman izjavio: "Mi nećemo dopustiti ostacima jugokomunističkog sustava, niti jugosrpskog, stanje kakvo smo bili zatekli u Hrvatskoj uspostavljanjem hrvatske slobode i demokracije. Nećemo dopustiti da nam sve to dovedu u pitanje. Nećemo to dopustiti tim jugokomunističkim ostacima, ali ni onim političkim diletantima, bezglavim smušenicima koji ne vide o čemu se zapravo radi danas u Hrvatskoj i u svijetu sa kojekakvim regionalnim planovima... Nećemo dopustiti onima koji se vežu i sa crnim vragom protiv hrvatske slobode i hrvatske nezavisnosti, ne samo sa crnim, nego i zelenim i žutim vragovima... Nećemo dopustiti onim koji se povezuju sa svima protivnicima hrvatske samostalnosti, ne samo povezuju nego im se nude, ne samo da im se nude nego im se prodaju za Judine škude, kao što se i sami hvale da dobivaju dotacije iz svih centara svijeta, a povezuju se od fundamentalističkih ekstremista, do kojekakvih lažnih propovjednika, pseudodemokratskih obmanjivača koji nam danas propovijedaju velike ideje o ljudskim pravima i slobodama medija" (Internet 12). Stigmom nacionalnih izdajica aktivisti iz 1990-ih, koji su razmišljali različito od većine, na određeni način nose do danas.

„Arhiv ima prvu, osnovnu, moglo bi se reći i najvažniju funkciju – državnu funkciju. Osnovala ga je država i njegov poslodavac je država. Država finansira arhiv i na određen način kreira i sprovodi državnu politiku u radu i planiranju i kontroli rada arhiva. Arhiv prikuplja i čuva u najvećoj mjeru državnu arhivsku građu, ...“ (Bakić, 2007, str. 29).

Republika Hrvatska je 5. prosinca 1990. g. (Narodne novine (NN), 52/1990) uredbom odredila djelokrug rada **Ureda za nacionalne manjine**. Ured obavlja stručne i druge poslove, u okviru djelokruga Vlade RH, a u svezi s ostvarivanjem utvrđene politike ostvarivanja ravnopravnosti nacionalnih manjina koje žive na području RH, kao i njihovih prava utvrđenih Ustavom i zakonom, i predlaže mjere za ostvarivanje tih prava, priprema prijedloge za osiguravanje sredstava za ostvarivanje ustavnih prava nacionalnih manjina, daje prijedloge i mišljenja za financiranje određenih potreba nacionalnih manjina.

Ustavom RH od 22. prosinca 1990. g. (NN 56/1990) **pučki je pravobranitelj** opunomoćenik Sabora RH koji štiti ustavna i zakonska prava građana u postupku pred državnim upravom i tijelima koja imaju javne ovlasti. Zakonom od 25. rujna 1992. g. (NN 60/1992) pučki pravobranitelj je neovisan i samostalan u svom radu. Nitko mu ne smije davati upute i naloge za njegov rad. Pučki pravobranitelj djeluje u okviru ustavnih i zakonskih odredbi i međunarodnih pravnih akata o ljudskim pravima i slobodama koje je prihvatila RH. Pučki pravobranitelj razmatra pojedinačne slučajeve ugroženosti prava građana koje su im prilikom izvršavanja poslova iz svoje nadležnosti prouzročili organi državne uprave, tijela s javnim ovlastima ili djelatnici u tim organima ili tijelima. Pučki pravobranitelj razmatra i druga pitanja koja su od interesa za zaštitu ustavnih i zakonskih prava koja se temelje na drugim izvorima saznanja (putem sredstava javnog priopćavanja i sl.), a odnose se na nepravilan rad organa i tijela.

RH je 1997. g donijela **Zakon o arhivskom gradivu i arhivima** (NN 105/1997, NN 64/2000, NN 65/2009). Hrvatski državni arhiv, kao središnji i matični državni arhiv, obavlja arhivsku službu u odnosu na arhivsko i registraturno gradivo državnih tijela, državnih i javnih ustanova i poduzeća, te pravnih osoba, obitelji i pojedinaca, čija se djelatnost prostirala ili se prostire na čitavom ili većem dijelu RH, odnosno koja ima značenje za RH.

3. prosinca 2004. g. Hrvatski sabor donio je **Zakon o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata**. Centar se osniva radi prikupljanja, sređivanja, čuvanja, zaštite, te stručnog i znanstvenog istraživanja dokumentacije i svih podataka vezanih uz Domovinski rat, istraživanja istine o Domovinskom ratu i upoznavanja javnosti u zemlji i svijetu s utvrđenim činjenicama. Centar se osniva kao javna znanstvena ustanova – specijalizirani arhiv i od interesa je za RH.

Prva **Kategorizacija stvaratelja arhivskog gradiva** s području nadležnosti Hrvatskoga državnog arhiva (NN 42/2007 i 109/2008), nakon osamostaljenja RH, donesena je 14. studenoga 2006. g.¹ Kategorizirani stvaratelji su, među ostalima, B.a.B.e., Centar za mirovne studije, Građanski odbor za ljudska prava, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava (HHO), Zelena akcija.

O odnosu arhiva prema privatnim stvarateljima, nevladinim organizacijama i ljudskim pravima pisala sam u više navrata, te se ne bih ponavlja (Heđbeli, 2007, 2012/2013, Petrović i Heđbeli, 2010, Heđbeli i Petrović, 2009), jer na ovom području nije došlo do značajnijih pomaka.

Tri su generacije ljudskih prava: prva generacija - osiguranje fizičkog integriteta i sigurnosti, zaštita od diskriminacije, sloboda misli, savjesti, vjere, govora i izražavanja, pravo na informiranje, pravo na privatnost, pravo na pravično suđenje, pravo na sudjelovanje u političkom životu zemlje, pravo na udruživanje, pravo na okupljanje, pravo na peticije, pravo na glasanje i td.; druga generacija - pravo na odgoj i obrazovanje, pravo na rad, pravo na socijalno i zdravstveno osiguranje, pravo na udruživanje u sindikate, pravo na posebne mjere zaštite djece i mladeži, pravo na kulturu i sudjelovanje u znanstvenom napretku i td.; treća generacija - pravo na zdrav okoliš, pravo na samoodređenje, pravo na ekonomski i socijalni razvoj, pravo na prirodna bogatstva, pravo na međugeneracijsku solidarnost i td.

Čini se da su informatička tehnologija, pametni mobiteli i sl. doveli svijet u sinkronicitet kakvog do sada nije bilo. Svatko tko ima pristup modernoj tehnologiji ima trenutni pristup beskrajnom moru informacija, naizgled i u/o najzabačenijem kutku svijeta, i čini se kako u svakom trenutku zna sve o svemu, svakome i svačemu. Tehnološki sinkronicitet izvrsno funkcionira u miru, u dovoljno bogatim zemljama. Što se dešava kada u „civiliziranoj“ i „kultiviranoj“ zemlji zbog rata nema struje, vode, telefona, interneta, hrane? Kako će i kome zatočenik/ica u logoru javiti (ili - budimo do kraja cinični - poslati svoj selfie) da je siluju i muče ako je njen jedini kontakt sa tehnologijom indukcijski telefon koji joj je prikopčan na izrazito osjetljive dijelove tijela?

Svaki rat zaoštava podjelu između pristalica (pravih, mediokriteta, oportunist) državne, vladine politike i onih koji razmišljaju drugačije. Svaka ratna propaganda nastoji izvrći podsmijehu, podcijeniti ili zatomiti one koji misle svojom glavom. Ovisno o kutu gledišta dezerteri su ili kukavice koje treba streljati ili osobe kojima se zbog čvrstih uvjerenja treba diviti.

Rat ugrožava prvu generaciju ljudskih prava, nebriga o arhivskom gradivu drugu. Trenutno na ovim prostorima nema rata, no dugogodišnja ekonomska kriza ugrožava pravo na rad, socijalno i zdravstveno osiguranje. Desetljećima slušamo mračne tonove o prevelikoj eksploataciji prirodnih resursa i zagađenju okoliša što ugrožava naša prava na zdrav okoliš i prirodna bogatstva. Hrvatska je u Europskoj uniji pri vrhu ljestvice po nezaposlenosti, posebice mladih, sporom ili nikakvom gospodarskom oporavku, korupciji.

Društvo u cjelini još uvijek ne prepoznaje ugrožavanje ljudskih prava druge i treće generacije. Nezaposlene osobe se doživljava kao neradnike i lijenčine, one koji se nisu uspjeli snaći, anonimuse bez pravih „veza i poznanstava“, dok su pobornici okoliša kočničari napretka koji zbog kojekakvih životinja i biljaka ljudima/državi ugrožavaju mogućnost napretka i zarade. Aktivizam danas se razlikuje od aktivizma 1990-ih, no i dalje su aktivisti privatne pravne i fizičke osobe, formalne i neformalne grupe okupljene oko odabranog cilja i misije.

1. Prethodna je bila objavljena 1989. g. - Popis imalaca arhivske i registraturne građe prve i druge kategorije u nadležnosti arhiva Hrvatske (NN 15/1989).

Rat i krizne situacije u prvi plan dovode pitanje uloge arhiva: služe li arhivi državni/vlasti ili društvu u cjelini? Moj je odgovor da arhivi trebaju služiti društvu. No, arhivi za služenje društvu u cjelini arhivi nemaju odgovarajuće strategije. Hrvatski su arhivi u 1990-ima propustili priliku vezanu uz gradivo tadašnjih značajnih nevladinih organizacija koje su se bavile zaštitom ljudskim prava. Gradivo nastalo radom nevladinih organizacija tijekom 1990-ih godina u Hrvatskoj je ugroženo. Dio organizacija više ne postoji i pitanje je gdje je njihovo gradivo danas. Arhivi sami po sebi nisu jeftine organizacije: obučeno osoblje, oprema, prostor, kontrolirani uvjeti pohrane ... traže sigurne, konstantne i dugoročne izvore financiranja. Država u ekonomskoj krizi jedva ima dovoljno sredstva i za zaštitu državnog gradiva, koje joj je prvenstvena briga. Država i struka trebaju pokazati zrelost i integritet kako bi se zaštitilo i ne-državno gradivo. Adekvatnu metodologiju zaštite tek treba pronaći.

Hrvatski državni arhivi u 1990-ima nisu prepoznali nevladine organizacije kao stvaratelje gradiva važnog za Hrvatsku. Naredne su generacije uskraćene za vrijedan dio vlastite baštine što neminovno dovodi do više ili manje neobjektivnih prikaza povijesti.

Literatura

- Bakić, M. (2007). *Arhivistika.*, str. 29. Istarski institut Crne Gore: Podgorica
- Berdak, O. (2013). Who Owns your body: Conscientious objectors in Croatia in the 1990s. U *POLEMOS : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, vol. XVI No. 31, lipanj 2013., str. 37-59
- Heđbeli, Ž. (2007). Privatno arhivsko gradivo u Hrvatskoj i inicijativa nevladinih organizacija. U *Atlanti*, 17/2007, str. 223-232. Trst: International Institute for Archival Science
- Heđbeli, Ž. (2011). *Institucije državne uprave Republike Hrvatske od osamostaljenja do članstva u Europskoj Uniji, I. dio., 1990.-2004.* Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću
- Heđbeli, Ž. (2012/2013). *Zašto pristup dokumentiranju? u Rad na suočavanju s prošlošću. Priručnik za organizacije civilnog društva*, str. 62-65. Zagreb: Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću. Skinuto 27.04.2014 sa Web stranice http://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/Prijelom_SSP_eng_web.pdf
- Heđbeli, Ž., Petrović, T. (2009). Arhivsko i registraturo gradivo - temelj ostvarivanja ljudskih prava. U Tovšak, S. (ur.), *Tehnički in vsebinski problemi klasičnoga in elektronskega arhiviranja - 8. Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 25.-27. marec 2009*, str. 141-147. Maribor: Pokrajinski arhiv
- Internet 1: http://hr.wikipedia.org/wiki/Domovinski_rat. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 2: http://bs.wikipedia.org/wiki/Popis_stanovni%C5%A1tva_u_Hrvatskoj_1991. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 3: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 4: <http://www.lupiga.com/vijesti/tako-je-govorio-franjo-tudjman>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 5: <http://www.attack.hr/o-attacku>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 6: <http://www.babe.hr/hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 7: <http://www.centar-za-mir.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 8: <http://www.cms.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 9: <http://www.crnakutija.babe.hr/hr/kratka-povijest>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 10: <http://www.dalmatinski-odborsolidarnosti.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 11: <http://hho.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 12: http://hr.wikiquote.org/wiki/Franjo_Tu%C4%91man. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 13: <http://zamir.net/zinfo>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 14: <http://zelena-akcija.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 15: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_8332. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014

- Internet 16: <http://centardomovinskograta.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 17: <http://ljudska-prava.pravos.hr/pages/predmeti/opca-zastita-ljudskih-prava.php>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 18: <http://monoskop.org/Arkzin>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 19: <http://udrugazora.hr/node/82/?id=27>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 20: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljip.pdf>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 21: <http://www.goljip.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 22: <http://www.ljudskaprava.eu/ljudska-prava>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 23: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=76>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 24: <http://www.ombudsman.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 25: <http://www.uljppnm.vlada.hr>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 26: <http://zenskamreza.tripod.com/info.htm>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 27: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199512/51220-001-pubs-zag.htm>. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Internet 28: http://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/institucije_drzavne_uprave.pdf. Skinuto sa Web stranice 27.04.2014
- Janković, V., Mokrović, N., ur. (2011).. *Antiratna kampanja 1991. – 2011. Neispričana povijest*. Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošalošću. Skinuto 27.04.2014 sa Web stranice http://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/ARK_kb_novi.pdf, 27.04.2014
- Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske*, 105/1997, NN 64/2000, NN 65/2009
- Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske*, 42/2007 i 109/2008
- Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske*, 56/1990
- Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske*, 60/1992
- Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske*, broj 52 iz 1990. godine
- Obradović, S. *Nasilne deložacije idu dalje*
- Opačić, T. (2011). Skinuto 27.04.2014 sa Web stranice <http://www.h-alter.org/vijesti/ljudska-prava/imas-zrnca-vrati-stan/print:true>
- Petrović, T., Heđbeli, Ž. (2010). Documentin doprinos uspostavljanju preduvjeta za očuvanje gradiva organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. U Tovšak, S. (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja - 9. Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 25.-27. marec 2009*, str. 369-376. Maribor: Pokrajinski arhiv
- Puhovski, Ž. (2014). *Koliko traje globalizacijsko stoljeće?* Skinuto 30.01.2014 sa Web stranice <http://www.banka.hr/komentari-i-analize/koliko-traje-globalizacijsko-stoljece>
- Sinović, D. (2000). *Trg žrtava fašizma vraća se u središte Zagreba odakle je prije deset godina izbrisan?* Skinuto 30.01.2014 sa Web stranice <http://www.monitor.hr/clanci/trg-zrtava-fasizma-vraca-se-u-srediste-zagreba-odakle-je-prije-deset-godina-izbrisan/6168>, 27.04.2014
- Živić, D. *Veličina, uzroci i posljedice iseljavanja/izbjega Srba iz Hrvatske*. Skinuto 27.04.2014 sa Web stranice <http://www.hrz.hr/47-0-Veličina-uzroci-i-posljedice-iseljavanjaizbjega-Srba-iz-Hrvatske.html>, 27.04.2014

SUMMARY

XX century is marked by two great world wars. Affirmation of human rights is one of the II World War consequences. The UN General Assembly adopted the Universal Declaration of Human Rights on 10 December 1948. Today in Croatia consequences of the Homeland War are mostly felt. During the War, human rights were violated: killing of civilians, destroyed homes, exodus of Serbs, camps, rapes, tortures, non-Croats having problems obtaining certificates of Croatian citizenship and keeping jobs, forcible evictions from flats. Part of population and public reacted on flagrant human rights violations. Violations indirectly led to establishment and affirmation of the non-governmental organizations. The most significant organizations, protagonist of that period civil scene were Amnesty International Croatia, Anti-war Campaign Croatia, ARKzin, Attack! - Autono-

mous Culture Factory, B.a.b.e (Be active, Be emancipated), Center for Peace, Nonviolence and Human Rights Osijek, Center for Peace Studies, Center for Women War Victims Zagreb, Center for Women Studies, DOS – Dalmatian Solidarity Committee, Civic Committee for Human Rights, Croatian Helsinki Committee, Unija 47 - Group for Conscientious Objection, Zamir, Green Action, Žena infoteka (Women Information Documentation Center). Anti-war Campaign Croatia - established in 1991 in Zagreb. Grew to the network of 25 independent, non-governmental, non-party and unprofitable organizations / groups / projects that work on protection and promotions of human rights, women's human rights, development and promotion of peace politics, promotion of conscientious objection, peace studies, non-violations and expansion of non-violence culture, return of refugees and displaces persons, humanitarian work, psychological support for various endangered social groups in Croatia. Attack! - Autonomous Culture Factory – active from 1997, non-governmental, non-party, unprofitable, volunteer organizations of citizens that creates and spreads cultural and political alternatives as well as alternative economy, securing public space for all these who wish to express themselves creatively and to participate in local level changes that take to the free society. B.a.b.e. - organization founded in 1994 with a goal to promote and protect women's human rights. Organization lobbies for right to be free of violence, both at home and in the public sphere, the right to reproductive choices, the rights to equal and full participation in all aspects of society, especially in leadership roles and important decision-making. Center for Peace, Nonviolence and Human Rights Osijek - non-governmental organization founded in 1992. Activities of the Center members are focused on building of peace, protection and promotion of human rights and freedoms, and on the promotion of creative methods of conflict resolution at the individual, group, and political level. Center for Peace Studies - need to establish Center has been discussed since 1993. In autumn 1997 peace studies in Croatia started. Center is organization, which supports social changes based on principles of non-violations, creation of peace and human rights respect by networking education, research, activism and work on public politics. Center for Women War Victims - from 1992 Center organizes groups of self-help, individual consultations, accommodation in Rosa house, humanitarian aid and other practical support for women that are refugees, displaced, have return home, local women, as well as education with an aim of strengthening women and women's groups. DOS - Dalmatian Solidarity Committee - organization for human rights protection and humanitarian activities. Established in 1992 in Split with aims to protect and promote human rights, civil rights and freedoms guaranteed by the Republic of Croatia Constitution, humanitarian activates and public campaign which are in service of the basic Committee's aims. Civic Committee for Human Rights - organized the Committee for the Square of Victims of Fascism, a non-governmental organization active until 2001, warning of the dangers of totalitarian and fascist rebirth in the Croatian society and advocated anti-fascist values as European heritage. Committee has been actively opposing the violation of occupancy and tenancy rights (unlawful houses and flats evictions). Since 1994 Committee has free of charge SOS telephone line, open for anyone whose human rights have been violated. From 1993 to 2000, Committee has organized monitoring of a number of processes at courts in Croatia where reasonable doubt existed that the process would be biased. Croatian Helsinki Committee for Human Rights - founded in 1993. Activities of Committee are helping Croatian citizens (and foreigners) to realize their rights by giving citizens various legal advices, organizing special thematic conferences, publishing special publications and reports regarding specific human rights issues, and by working on special project related to various aspects of human rights protection. Croatian State Archives holds part of the Committee records. Union 47 - group for conscientious objection, established in 1995. Union's basic activities were spreading information on right on conscientious objection and advising interested persons, advocating improvement of legal regulations in this area, help and advices to conscientious objectors, contacts and connections with authorized governmental bodies and so on. Zamir - (ForPeaceNET) exists from the end of 1992. One of the main goals of Zamir network was connecting former Yugoslavia countries. Telephone lines between countries have been deliberately disconnected during the War. Zamir transnational net was one of the rare ways of communication between non-governmental organizations on the territory of former Yugoslavia. During the war period, Zamir net connected numerous refugees and displaced families with relatives in former Yugoslavia countries and world. Green Action - non-governmental, non-party, non-profitable and voluntary environmental protection organization founded in 1990. Action actively participates in environmental protection issues on local, national and global level. Action main aim is to protect nature and environment and to promote sustainable development. Each and any war intensifies divisions between followers (real ones, opportunists, mediocrities) of state, government policy and those who have different opinion. Each and any war propaganda tries to expose to ridicule, to undervalue and suppress persons who have their own opinion. Regarding on the point of view, deserters are cowards that should be executed or persons that should be admired because of their strong convictions. War and crisis highlight role of archives in society: whom should archives serve to - state/authority or society as a whole? It is my humble opinion that archives should serve to the society. However, archives do not have adequate strategies to serve society. Records created by non-governmental organizations in Croatia during the 1990's are in danger. Part of organizations does not exist anymore and there is a question where their records is today. Archives by themselves are not cheap organizations, they requires trained stuff, space, equipment ... - asks for secure, constant and long-lasting sources of financial support. State, which is in crisis hardly, has sufficient means to protect state records, which is its main concern. State and archival profession should demonstrate maturity and integrity in order to protect non-governmental records. Adequate protection methodology

is yet to be created. During the 1990's Croatian state archives failed to recognize non-governmental organizations as creator of records important for Croatia. Next generation are deprived from valuable part of their own heritage that will unavoidably lead to more or less biased presentations of history.

Typology: 1.04 Professional article

Submitting date: 07.01.2014

Acceptance date: 07.02.2014

